

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΙ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ Β΄ ΛΑΣΚΑΡΕΩΣ

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας Θεόδωρος Β΄ Λάσκαρις (1254 - 1258) ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας καὶ τραγικωτέρας φυσιογνωμίας τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ Βυζαντίου.

Υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Βατάτζη¹, ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως, ἰδρυτοῦ τῆς δυναστείας τῆς Νικαίας². Ἐγεννήθη εἰς τὴν Νίκαιαν τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ πατὴρ του ἀνεκηρύσσεται αὐτοκράτωρ (1222)³ εἰς διαδοχὴν τοῦ πρώτου Θεοδώρου

1. Α. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗ, *Ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου (1204 - 1261)*, ἐν Ἀθήναις 1898. Ἀνατολικὸν βασιλεῖον, Ἰωάννης Βατάτζης, κεφ. Α, Δ, Η, Θ, ΙΔ, ΙΕ, ΙΖ, ΙΘ, ΚΑ, ΚΓ, ΚΔ καὶ Ι. Β. ΠΑΠΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Θεόδωρος Β΄ ὁ Λάσκαρις, Αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας, ἑλληνικὴ ἐκδοσις*, ἐν Ἀθήναις 1909, σ. 1-2.
2. Γ. ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΟΥ, *Χρονικὴ συγγραφή*, 48 § 31 « Ἐγεννήθη γὰρ αὐτῷ υἱὸς ἐκ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης, ᾧ καὶ κλήσις τοῦ πάππου καὶ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Λασκάρου ἐπετέθειτο ».
3. Γ. ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΟΥ, *Χρονικὴ συγγραφή*, 104 § 52, «σχεδὸν γὰρ τῇ πατρικῇ ἀναρρήσει καὶ ἡ γέννησις ἐκείνου συνέδραμεν», Ν. ΓΡΗΓΟΡΑ, *Ἱστορία βυζαντινὴ*, II, 8, 51 «ὁμοῦ τε γὰρ αὐτὸς ἐξ ὠδίνων εἰς φῶς προήγετο μητρικῶν καὶ ὁμοῦ τὰ τῆς αὐτοκρατορίας σκῆπτρα ὁ πατὴρ ἄρτι ἐδέδεκτο», ΑΝΩΝΥΜΟΥ, *Σύνοψις χρονικὴ*, 506 «τῇ γὰρ πατρικῇ ἀναρρήσει ἡ τούτου συνέδραμε γέννησις», Ν. ΓΡΗΓΟΡΑ, *Ἱστορία βυζαντινὴ*, II, 3 § 28 - 29 « Ἦδη δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐπὶ μέγα δυνάμει ἠξίωσε τὰ Ῥωμαίων πράγματα, δεξιὸς οἰκονόμος φανεῖς καὶ κυβερνήτης ἀριστος τῆς ἡγεμονικῆς τῶν Ῥωμαίων ὁλκάδος, ναῦς τε γὰρ μακρὰς κατεσκευακῶς οὐκ ὀλίγας, ναυστολεῖ πρὸς τὰς κατὰ τὸν Αἰγαῖον νήσους, καὶ πάσας ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ λαμβάνει, Λέσβον καὶ Χίον, Σάμον τε καὶ Ἰκαρίαν καὶ Κῶ καὶ ὅσαι ταύταις εἰσὶ προσεχεῖς· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ διαβάς καὶ ἐς Ῥόδον, ἐγκρατὴς καὶ αὐτῆς ἀναδείκνυται. ἐπεὶ δ' ὁ μὲν βασιλικὸς στόλος οὕτω θαλαττοκρατῶν ἦν, ἐν δ' Ἀσίᾳ τὰ Περσικὰ στρατεύματα ἔμμενεν ἀτρεμίζοντα, τὰ δὲ Λατίνων καταβραχὺ τε ὑπέρβει καὶ ἀσθενῶς εἶχεν, ἔγνω διαβιβάζειν ἤδη τὰ τῆς Ἀσίας ὄπλα καὶ ἐς τὴν Εὐρώπην ὁ βασιλεὺς, ἐλευθερώσων τὰς ἐκεῖ ταλαιπῶρους πό-

και απέθανε μετά 36 μόλις έτη⁴. 'Ο πατήρ του ήτο εἷς τῶν ἰκανωτέρων αυτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου⁵, εἰς μίαν ἐποχὴν πτώσεως τῆς δυνάμεως καὶ τῆς αἰγλης του· ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς κατὰ τὸ σύντομον τετραετὲς διάστημα τῆς βασιλείας του, καθ' ὃ ἠγεμόνευσε διαδεχθεὶς τὸν πατέρα⁶, κατέδειξεν ὅτι δὲν ὑστέρει τοῦ πατρὸς του καθόλου εἰς ἰκανότητα, ἂν δὲν τὸν ὑπερέβαινεν.

λεις τῆς τε Βουλγαρικῆς καὶ Ἰταλικῆς χειρὸς, καὶ δὴ διαβάς τὸν Ἑλλησποντον ἅμα ἤρι, εἰσβάλλει πρῶτον ἐς τὴν Χερρόνησον, κάκειθεν τὴν ἄκρον ἐπόρθει καὶ ἔκαε χώραν, εἰς ἐκπληξιν τῶν ἐν ταῖς τῶν φρουρίων ἀκροπόλεσι Λατίνων. εἶλε δὲ καὶ πλείστας τῶν παραλίων πόλεων, Καλλιούπολιν τε καὶ Σηστόν καὶ τὴν τῶν Καρδιανῶν καὶ ὅποσαι τῶν ἀστυγεϊτῶν ἦσαν, τὰς μὲν βία καὶ μηχανήμασι, τὰς δὲ προσχωρούσας ἐκοντῷ. βλ. 24, 42 καὶ 44, ἐπίσης βλ. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗ, μν. ἔργ., σ. 345.

4. Γ. ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΟΥ, *Χρονικὴ συγγραφή*, 104 § 52 καὶ 153 § 74, Ν. ΓΡΗΓΟΡΑ, *Ἱστορία βυζαντινῆ*, III, 2, 61, βλ. καὶ G. MERCATI, «Blemmida». *Bessarione* 29 (1915) 226-227.
5. Γ. ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΟΥ, *Χρονικὴ συγγραφή*, 48 § 31 « Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης, οἷα ἐκεῖνος δεινὸς ἐφευρεῖν μεθόδους ἐν περιστάσει σῶσαι τε τὸ οἰκεῖον, ὑπὲρ οὗ καὶ πλείονος ἐδεῖτο λόγου, ἀναχαίτιστα δὲ καὶ τὸ ὑπεναντίον, ὡς ἂν δι' ἀμφοῖν τὰ οἰκεία κρατύνοιτο, εὕρισκε τὸν τρόπον ἀποπληρωτικὸν τοῖν δυοῖν» καὶ 104 § 52 « καρτερικὸς δὲ ἦν ἐν ταῖς μάχαις οὗτος ὁ βασιλεὺς. καὶ τοῖς μὲν κατὰ συστάδην πολέμοις οὐκ ἔχαιρε, τὸ ἀλλοπρόσαλλον τοῦ Ἄρεως δειλιῶν καὶ τὸ περὶ ταῦτα ἀδηλον ὑπολογιζόμενος· τῇ καρτερίᾳ δὲ χρώμενος καὶ ἐνεαρίζων μὲν εἰς τὴν τῶν ἐναντίων γῆν καὶ τὴν θέρους ὄραν διαβιβάζων, ἔτι δὲ καὶ τὴν φθίνουσαν ὄπωραν διανύων, ἀποκαμνόντων τῶν ἐναντίων τῇ τοῦ βασιλέως ἐνστάσει τε καὶ ὑπομονῇ», ΕΦΡΑΙΜ, *Χρονογραφία, Περὶ Ἰωάννου Δούκα Βατάτση*, 8160 « Ἄναξ δὲ τιθεὶς τοῖς ὑπηκόοις σθένος καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἄστυσι καὶ χωρίοις εἰρηνικὴν σύναρσιν εἴτε καὶ πλάτος, ἐναντίοις δὲ συστολὴν καὶ δειλίαν, κηδὸς τε κατήλλαξε μνηστείαν θ' ἅμα
8165 πρὸς τὸν κρατοῦντα Βουλγάρων τὸν Ἀσάνην, καὶ πιστὰ συντέθεικεν ὄρκια πάλιν, σπονδὰς ἐνωμότους καὶ συμφωνίας, ὡς, εἰ παρείκοι, συγκροτοῖτο προσφόρως καὶ συμμαχοῖτο πρὸς μάχας ἐναντίων,
8170 καὶ πάλιν εἰ δέοιτο, χειρὸς Αὐσόνων, καταπολαῦσι Βουλγάρων ἀρχηγέτης.»
6. Γ. ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΟΥ, *Ἐπιτάφιος τῷ αἰοδίμῳ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Δούκῃ*, ἔκδ. Α. Heisenberg II, 26, 13 - 30, 27.25 - 28, 14, βλ. Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ, *Οἰκογένεια Βατάτση*, ΕΕΒΣ 21 (1951) 174-178, Ν. ΓΡΗΓΟΡΑ, *Ἱστορία βυζαντινῆ*, II, 1, 55, ΕΦΡΑΙΜ, *Χρονογραφία, Θεόδωρος Δούκας ὁ Λάσκαρις*, 8912 - 8913, ΑΝΩΝΥΜΟΥ, *Σύνοψις χρονικῆ*, 509, βλ. Μ. ΑΝΓΟΛΔ, *A Byzantine Government in exile. Government and Society under the Laskarids of Nikaia* (1204 - 1261), Oxford 1975, σ. 45 καὶ R.-J. MACRIDES, *A Translation and Historical Commentary of George Acropolites' History*, Thesis Ph. D. University of London 1978, σ. 351 - 352.

Ἄτρώμητος καὶ νικηφόρος εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν, ὑπῆρξε δραστήριος πολιτικός καὶ θαυμάσιος ὀργανωτῆς τῆς διαχειρίσεως τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους⁷.

7. Σχετικῶς οἱ ἱστορικοὶ ἀναφέρουν περὶ αὐτοῦ τὰ κάτωθι :

Γ. ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΟΥ, *Χρονικὴ συγγραφή*, 104 - 105 § 52 « Ἐτεθνήκει μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, τῷ υἱῷ αὐτοῦ Θεοδώρῳ τὴν βασιλείαν καταλελοιπώς, τριάκοντα καὶ τρία ἔτη διανύοντι. τοσοῦτος γάρ ὁ χρόνος αὐτῷ ὀπόσος τῆς πατρικῆς βασιλείας ἐτύγχανε· σχεδὸν γάρ τῇ πατρικῇ ἀναρρῆσει καὶ ἡ γέννησις ἐκείνου συνέδραμεν. ἐλπίς μὲν οὖν πᾶσιν ἦν Ῥωμαίοις καὶ μάλιστα τοῖς ἐν στρατείᾳ τελοῦσι καὶ τοῖς ἐν τοῖς βασιλείοις διάγουσι πολλῶν ἀγαθῶν πρὸς τοῦ νέου ἐπιτεύεσθαι βασιλέως· καὶ εἴ τις ἦν πρὸς τοῦ πατρὸς ἐκείνου λευπημένος ἢ στέρησιν χρημάτων πεπονθῶς ἢ καὶ κτημάτων, ἐλπίδας εἶχε λύσιν εὐρεῖν τῶν κακῶν. οὕτω μὲν οὖν οἱ πάντες ἠλπίζον», καὶ σ. 106 § 53. «Οὕτω μὲν ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος τῶν βασιλείων ἐπειλήπτο θρόνων. τὴν νενομισμένην γοῦν ὅσιαν ἀποδοὺς τῷ βασιλεῖ καὶ πατρὶ καὶ καθεσθεις ἐπ' ἀσπίδος ὡς ἔθος καὶ ὑπὸ πάντων φημισθεὶς αὐτοκράτωρ, τοῦ Νυμφαίου ἀπάρρας ἐπὶ τὴν Φιλαδέλφειαν ἀφίκετο. μεγίστη δὲ αὐτῇ πόλις καὶ πολυάνθρωπος καὶ ὀπλίεσθαι δεδουνημένους οἰκίτορας ἔχουσα καὶ μάλιστα τοξεῖαν ἀσκούντας· ἀγχιτερμονούσα δὲ τοῖς Περσικοῖς ὄροις ἀεὶ διαμάχεσθαι τοῖς ὑπεναντίοις τούτους ποιεῖ καὶ ἐθάδας πολέμων ἐργάζεται. ἐκέισε οὖν διακαρτερήσας μικρὸν καὶ ὅσον πρᾶσβειαν στεῖλαι πρὸς τὸν σουλτάν, περὶ τὰ Βιθυνῶν κενώρηκε μέρη καὶ τὴν τῆς χώρας ταύτης προκαθημένην πόλιν τὴν Νίκαιαν» καὶ Ν. ΓΡΗΓΟΡΑ, *Ῥωμαϊκῆς Ἱστορίας*, III, 1, 53-55. α' «Ἐπεὶ δὲ κατὰ κληρὸν πατρικὸν τῆς βασιλείας διάδοχος ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος ἐμελλεν εἶναι ὁ Λάσκαρις, παρὰ δὲ τοῦ πατρὸς ἐτι ζῶντος οὐκ ἀνηγόρευτο βασιλεὺς, ἀνηγορεύετο ἤδη θανόντος ἐκείνου κοινή συνδρομῇ τοῦ τε στρατοῦ παντὸς καὶ ὀπόσοι τῶν ἐνδόξων ἦσαν καὶ εὐγενῶν. τὸ μὲν γάρ ὅτι τὴν βασιλείαν οὐδενὶ τῶν πάντων ἐτέρῳ πλην ἢ τῷ υἱῷ καταλιμπάνειν ὁ Ἰωάννης ἐβούλετο, παντὶ που δῆλον, ὅτι τε πατὴρ ἦν πάνυ φιλόπαις καὶ ὅτι οὐδ' ἄλλῳ οὐδενὶ καταλέλοιπε ταύτην. τὸ δὲ ζῶν ἐτι βασιλεὺς ἀναγορεύειν αὐτόν, ἐν ἀδήλῳ κειμένης ἐτι τῆς τῶν ὑπηκόων ἔκουσίου γνώμης καὶ προαιρέσεως, τοῦτο δ' οὐ πάνυ ἐβούλετο... (β). Διὰ μὲν δὴ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα οὐκ ἀνηγορεύετο βασιλεὺς ὁ Θεόδωρος, περιόντος ἐτι τοῦ πατρὸς· ἀνηγορεύετο δ' ὕστερον παρ' ἐκόντων τῶν ὑπηκόων ἀπάντων καθεσθεις ἐπ' ἀσπίδος, κατὰ τὸ ἐν τούτοις ἐπικρατοῦν ἔθος. ἔδει δ' αὐτόν καὶ διὰ πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ βασιλικὸν ἀναδῆσθαι στέφος», ΕΦΡΑΙΜ, *Χρονογραφία, Περί Ἰωάννου Δούκα Βατάτῃ καὶ Θεοδώρου Δούκα Λάσκαρι*. Θεόδωρος Δούκας ὁ Λάσκαρις ἔτη γ' ς'.

8906 Οὕτω τὸ βιοῦν ἐκμετρῶν Ἰωάννης

Θεόδωρον κληροῦχον ἀρχῆς καὶ κράτους·

τὸν παῖδα κατέλιπε ἐκ Λασκαρέων

τοῦ πῶνυμον φέροντα τῶν προπατόρων,

8910 ἄγοντα τριάκοντα τοῦ βίου χρόνου

πρὸς τρισὶν ἄλλοις, ὡς ἔφασαν εἰδότες·

ὁς αὐτοκράτωρ βασιλεὺς ἐπ' ἀσπίδος

ἀναγορευθεὶς κατὰ κρατήσαν ἔθος,

εὐθὺς ἐπάρρας ἀπὸ χώρου Νυμφαίου

Και οί δύο ἄνδρες, πατήρ και υἱός, εἶχον τὸ ἀτύχημα νὰ καταστοῦν θύματα φοβερᾶς ἀσθενείας, τῆς ἐπιληψίας⁸. Αὐτὴ εἰς μὲν τὸν πατέρα ἐξεδηλώθη βραδέως και εἰς τὴν προχωρημένην ἡλικίαν τῶν ἐξήκοντα δύο περιπου ἐτῶν, τὸ 1254, ἀφοῦ ἤδη εἶχε βασιλεύσει εὐεργετικῶς διὰ τὸ κράτος

- 8915 τὴν Φιλαδέλφου καταλαμβάνει πόλιν.
 ἀφ' οὐ βεβαιοὶ τὰς πρὸς σουλτάν συμβάσεις
 κάκειθεν ἐλθὼν εἰς Νικαίων πόλιν
 βασιλικῆς ἔτυχε τῆς εὐφημίας.
 εἶτ' ἀρχιθύτας ἀλίσας πανταχόθεν
- 8920 κλήρου τε παντὸς τοῖς λογάδας ὡς δέον
 σὺν τοῖσδ' ἐδίφα προστάτην ἐκκλησίᾳ,
 τοῦ ποιμενάρχου Μανουὴλ τεθνηκότος
 πρὶν ἢ θανεῖν ἀνακτα μησὶ τοῦ δύο.
 και « μήπω καθαρῶς τέτταρας δλους χρόνους
- 9270 τὴν Ῥωμαϊκὴν ἰθύνας κραταρχίαν,
 ἀνὴρ ἀγαθός, εὐσεβὴς αὐτοκράτωρ,
 ἡδύς, ἰλαρός, εὐμενὴς ὑπηκόοις.
 ἴδρις σοφίας παντοδαπῆς και λόγων.
 πιστός κυρίου νουνεχῆς ὑπηρέτης,
- 9275 τάλαντον αὐξων πλατύνων κραταρχίας,
 προκινδυνεύων εὐψύχως κληρουχίας,
 ἀναξ προσηνῆς και στρατηγός γεννάδας,
 μηδὲν νεοχμώσας τι τῆς ἐκκλησίας.
 ἐπαινετός τε τοῦ βίου και τοῦ κράτους»,

ΑΝΩΝΥΜΟΥ, *Σύνοψις χρονική*, 505 - 506, Ν. ΒΛΕΜΜΥΔΟΥ, *Διήγησις μερική*, σ. 42 § 42. Ὁ ἴδιος δὲ ὁ Θεόδωρος εἰς τὸ *Ἐγκώμιον* εἰς τὸν Πατέρα αὐτοῦ, Pag. Suppl. gr. 472, f. 19, γράφει «οὗτος συνήνωσε τὴν αὐτοκρατορίαν, τὴν κατατετημημένην ὑπὸ τῶσων ἐχθρῶν. Λατίνων, Περσῶν, Βουλγάρων, Σκυθῶν και ἄλλων. Ἐμαστίγωσε τοὺς ἄρπαγας, ὑπερήσπισε τὸν θρόνον του, ἐπηνώρθωσε διὰ τῆς εὐφυΐας του τὸ κράτος και διὰ τῆς λόγῃς και τοῦ ξίφους του ἔστησε τρόπαιον ἐξ ἀρετῶν». Πρβλ. Ι. Β. ΠΑΠΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, μν. ἔργ., σ. 25 - 27. Εἰς τὴν *Ἐπιστολὴν* XLIV, γράφει «ἡ δὲ κρίσις τῶν λόγων εἰς τὰς μετέπειτα κριθήσεται γενεάς», ἀφῆνων οὕτως εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν κρίσιν περὶ τοῦ ἔργου του. Ἀφιέρωσε τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὴν εὐτυχίαν και μόνον τοῦ λαοῦ του. Βλ. και P. SCHREINER, «Die Byzantinischen Kleinchroniken», *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, vol. X11/1, *Chronica Byzantina Breviora*, Series Vindobonensis, ed. H. Hunger, Wien 1975, σ. 74 - 75.

8. Βλ. Γ. ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΟΥ, *Χρονική συγγραφή*, 153 § 74 περὶ τοῦ Θεοδώρου, και 101 § 52 περὶ τοῦ Ἰωάννου, Γ. ΠΑΧΥΜΕΡΗ, *Μιχαὴλ Παλαιολόγος*, ἔκδ. Ι. Bekker, Bonnæ 1835, I, 32, I και 32, 11 - 35, 15, Ν. ΒΛΕΜΜΥΔΟΥ, *Διήγησις μερική*, σ. 47 - 50 § 48 - 50 και *Ἐπιστολὴ* XLVII πρὸς *Βλεμμύδην*, σ. 65, 23 - 27.

ἐπὶ 32 ἔτη⁹. Εἰς τὸν υἱὸν ὁμως ἐπρόκειτο νὰ ἐκδηλωθῆ ἄρκετὰ ἐνωρίς, καὶ μάλιστα εἰς ὀξυτάτην μορφήν. Δὲν εὔρεν ἐπαρκῆ βοήθειαν ἀπὸ τὴν ἀκο-
λουθουμένην θεραπευτικὴν ἀγωγὴν, παρεπονεῖτο δέ, ὡς εἶναι σύνηθες, ὅτι

9. Τὰ τῆς νόσου περιγράφουν οἱ ἱστορικοὶ χαρακτηριστικῶς ὡς ἐξῆς :

Γ. ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΟΥ *Χρονικὴ συγγραφή* σ. 101 - 103 § 52 « Ὁ βασιλεὺς τὰ τῆς ἑω μέρη κατει-
ληφῶς καὶ τοῦ ἑνιαυτοῦ ἐκείνου παρωχηκός αὖθις περὶ τὴν προκαθήμενὴν τῶν Βιθυνῶν
πόλιν ἀφίκετο Νίκαιαν. καιρὸς ἦν περὶ τὰ τοῦ χειμῶνος τέλη, καὶ φθίνων ἐτύγχανε Φε-
βρουάριος. καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῆς κλίνης ἐσπέρας καθήμενος - παρέδραμε δὲ καὶ μέρος τι
τῆς νυκτός - αἰφνης γεγωνῶς ἄφωνος, πρηνῆς ἐπὶ τῆς κλίνης πεσὼν ἦν τὸ ἀπὸ τοῦδε ἀναυ-
δος τὸ καθόλου. χεῖρες δὲ ἰατρῶν ὑποῦργουν ἐν τούτῳ καὶ ἀμυχᾶς ἐν τοῖς ποσίν ἐποίουν καὶ
ἐφόλβιον ταῖς ἀμυχαῖς ἐνέβαλλον καὶ ἄλλ' ἄττα ἐπραττον, ὅποσα ἡ τέχνη ἐδίδασκεν. ἀλλ' ὁ
βασιλεὺς ὄλην τε ταύτην τὴν νύκτα καὶ τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν καὶ αὖθις τὴν ἑτέραν νύκτα
ἀκίνητος ἔκειτο· ἀποπληξία γάρ ἦν ἡ νόσος καὶ οὕτω βαρεῖα, ὥστε διαρκέσαι τοσοῦτον εἰς
ἀκίνησιαν καὶ ἄφωνιαν. μόγις οὖν ἀνέπνευσε καὶ εἰς ἑαυτὸν ἤλθεν, ἦν δὲ ἠλλοιωμένος τὸ
χρῶμα ... ποτὲ μὲν γὰρ ἐν τῷ παλατιῳ διάγων εὐθύς ἐπὶ κλίνῃς ἐπιπτεν ἄφωνος, ποτὲ δὲ ἐφ'
ἵππου βαίνων καὶ ὁδὸν βαδίζων ὑπὸ τῆς νόσου ἐγένετο κάτοχος, καὶ οἱ συμπαρόντες κατεῖ-
χόν τε καὶ πρὸς ὦραν παρεφύλαττον, ὥστε μὴ γνωρίζεσθαι τοῖς πολλοῖς· ἐπὶ
δὲ εἰς λογισμὸν ἐπανῆκε, σχολῆ πρὸς τὰ βασιλεια ἐπανέστρεφεν· ἐνίοτε δὲ καὶ φοράδην ἐπὶ
θρόνου ἐν τοῖς ἀνακτόροις ὑπὸ τῶν οἰκείων ἤγετο. ἐπεὶ δὲ ἡ νόσος ἐπηύξανε, τὸ σῶ-
μα τοῦ βασιλέως κατέπιπτε· συνεχέστερον γὰρ ἤρξατο πᾶν τούτῳ ἐγγίνεσθαι. σύντη-
ξις γοῦν ἦν αὐτῷ τῶν σαρκῶν, καὶ τὸ δεινότερον, ἡ ἀτροφία τοῦτον ἐπέεξε. Ἐπεὶ οὖν
χεῖρες ἰατρῶν εἰς τὴν νόσον ἀπέκαμον, παραμυθίαν βουλόμενος μικρὰν ἐφευρεῖν ἠθέ-
λησεν εἰς τὴν Σμύρνην ἀπελθεῖν, ὅπως τῷ ἐκεῖσε προσκυνήσῃ Χριστῷ παράκλησιν
τε ποιήσῃ καὶ ἵλεων αὐτὸν ἀπεργάσοιτο ... καὶ ἐν μὲν τοῖς βασιλικαῖς οὐκ ἀπῆλθεν οἰκίμα-
σιν, ἐν δὲ τοῖς ἐγγύς πού τῆς χώρας βασιλείοις κτήποις τὰς ἀνακτορικὰς σκηναῖς ἐνιδρύσατο.
ἐνθα καὶ τῷ χρεῶν ἐλειτούργησε τρίτη καλανδῶν Νοεμβρίου, ἐξήκοντα καὶ δύο, ὡς οἱ τὰ
περὶ αὐτοῦ ἀκριβέστερον εἰδότες ἔφασαν, ἔτη βιώσας, ἐξ ὧν τριάκοντα καὶ τρία βεβασιλευ-
κε καλῶς τε καὶ ἀγαθῶς. πρῶτος γάρ ἦν καὶ πρὸς τὸ φιλανθρωπότερον αἰεὶ ἀπονεύων· δωρε-
αῖς μὲν πρὸς τοὺς αὐτοῦ ἦν ἔχρησεν, πρὸς δὲ τοὺς ξένους καὶ μᾶλλον τοὺς ὡς πρέσβεις
ἀφικομένους δαψιλεστέραν τὴν χεῖρα προὔτεινεν, ἴν' ὑπ' αὐτῶν ἐπαινοῖτο», Ν. ΓΡΗ-
ΓΟΡΑ, *Ἱστορία βυζαντινῆ* II, 8, 49 - 51 Πρὸς δὲ τὴν ἑω διαβάντι τῷ βασιλεῖ καὶ περὶ
τὴν Νίκαιαν διατριβόντι νόσος ἐνσκήπτει δεινὴ· οὐκ οἶδ' εἴτε φρενίτιν χρῆ προσεῖπειν, εἴτ'
ἐπιληψίαν. ἐς γὰρ καρῆβαρίαν τινὰ καὶ νάρκωσιν ἐπεπτώκει τοῦ ἡγεμονικοῦ, ὅποσον καὶ οἱ
τὰ περὶ τὸν ἐγκέφαλον οὐχ ὑγιῶς διακείμενοι πάσχουσιν ἐν ταῖς τῶν οὐρανίων φωστήρων
συνόδοις, τοῦ περιέχοντος ὑγροτέρου τε ἅμα καὶ ψυχροτέρου τῆνικαῦτα καθισταμένου καὶ
ἰλιγγον σφίσι ἐπάγοντος ἐγκεφάλου, ἀδυνάτως ἔχουσι δέχεσθαι τὰς τοιαύτας τροπὰς καὶ
μεταβολὰς. ἄφωνος δὲ καὶ πλὴν τοῦ ἀναπνεῖν νεκρὸς ἐπὶ τρεῖς ὄλας διατελέσας ἡμέρας,
ἀναφέρειν ἔδοξεν αὖθις καὶ τοῦ νοσήματος ἀπαλλάττεσθαι ... καὶ ἦν τοῦ λοιποῦ νῦν μὲν πά-
σχων, νῦν δ' ὑγιαίνειν δοκῶν. κατὰ γὰρ ἡμερῶν διαστήματα ... καὶ πολλαῖς τοῦ ἵππου πε-
σεῖν διακινδυνεύσαντα δεξάμενοι φοράδην ἐς τὸ ἀρχεῖον ἐκόμισαν. καὶ ἦν τῇ κεφαλῇ τὸ
πάθος πολέμιον ὄλον ἑναυτόν, λάθρα καὶ κατὰ μικρὸν ἐς αὐξήσιν προβαῖνον αἰεὶ ... ἐγένετο
μὲν οὖν ἐξ ἀνθρώπων ὁ βασιλεὺς, ταυτησί περιγενομένης τῆς νόσου, περὶ τὸ Νύμφαιον τότε
ποιούμενος τὰς διατριβάς. ἐτάφη δὲ ἐν τῇ μονῇ τῶν Σωσάνδρων, ἦν αὐτὸς ἐδεῖματο. ἦνε δὲ
ἔτος, ὅποτε ἐτελεύτα, *ἐξηκοστὸν*· ὅποτε δ' αὐτὸς τὰ τῆς αὐτοκρατορίας ἐνεκεχεῖ-

οί ἰατροί του τὸν ἐβασάνιζον, δοκιμάζοντες ἐπ' αὐτοῦ πειραματικῶς τὰ φάρμακά των καὶ τὴν ἰατρικὴν τέχνην των¹⁰.

Θεωρεῖται ὡς ἐν ἀπὸ τὰ σοβαρὰ δυστυχήματα τῆς αὐτοκρατορίας ἡ ἀπώλεια τοῦ Θεοδώρου ἐντὸς τόσον βραχέος χρόνου καὶ εἰς τόσον νεαρὰν ἡλικίαν¹¹.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἡπίας μορφῆς τῆς ἀσθενείας του κατώρθωσε νὰ δαμάσῃ τὰς ἐνοχλήσεις της μὲ τὴν ἰσόρροπον ἐνασχόλησίν του μὲ τὴν πολεμικὴν τέχνην καὶ τὰ γράμματα. Ὑπεστήριξε ζωηρῶς τὴν ὀργάνωσιν τῆς παιδείας καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων¹², τοῦλάχιστον τόσον, ὅσον

ριστο σκῆπτρα, ἔβδομον ἤδη καὶ εἰκοστὸν· ὡς μόνα τὰ τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ γίνεσθαι ἐτη τρία καὶ τριάκοντα· ὅποσα δὴ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ τῆς βασιλείας διάδοχος ἦνε Θεόδωρος, ΕΦΡΑΙΜ, *Χρονογραφία*.

8878 μετὰ βραχὺ δ' εὐρητο πρηνῆς ἐν κλίνῃ,
ἐξαπίνης ἀναυδος, οὐκ ἐπαῖων.

8880 ταῦτ' ἄρα συνέδραμον Ἀσκληπιάδαι,
ἐκαστος συμφέροντες ἄκος τῆς νόσου,
πρὸς δ' αὐτὸν ἀμυχὰς ἐν ποσὶ τεθεικότες,
τᾶλλά τε δρῶντες ἄν διδάσκαλος τέχνη.
ἀλλ' οὐδὲν ἦττον ἡμέραν εἰς δευτέραν

8885 ὑπῆρχεν ἀκίνητος ἄφωνος κράτωρ,
ἐμπληξίας νόσῳ γε συνισχημένος.
νόσου δὲ μικρὸν βραῖσας πλὴν δυσκόλου
εἶχε χρόαν σώματος ἠλλοιωμένην.
ἀφίκτο λοιπὸν εἰς βασιλείους δόμους

8890 τοὺς ἐν Νυμφαίῳ, καὶ βραχὺν βιούς χρόνον
ἀπῆλθε πρὸς κύριον, ἐκλιπὼν βίον,
ἀναξ ἀγαθὸς καὶ στρατηγὸς γεννάδας,
πρὸς δυσὶν ἐξήκοντα βιώσας ἔτη,
ἐξ ἧν κατῆρξε πρὸς τριάκοντα τρία.

8895 ἐπεὶ δ' ἔτετρύχωτο χαλεπῆ νόσῳ,
ἐπιπολάζων τοῖς τόποις ἦν Νυμφαίου,
κατὰ διαστήματα πάσχων τοῦ χρόνου·
ἐν παλατίῳ διάγων γὰρ Ἰσθ' ὅτε

ἐπὶ κλίνης ἀναυδος ἦν ἐρριμμένος· καὶ ΑΝΩΝΥΜΟΥ, *Σύνοψις χρονικῆ*, 505 - 506.

10. Εἰς τὴν *Ἐπιστολὴν* του CLXXXIV παραπονεῖται διὰ κεφαλαλγίας, εἰς τὴν IX διὰ πόνους εἰς τὴν γλώσσαν καὶ τὸν φάρυγγά του, εἰς τὴν XVII, 8 διὰ συχνὰς αἰμορραγίας, εἰς τὴν XX παραπονεῖται διὰ τὰ φάρμακα καὶ τὴν ἀγωγὴν τῶν ἰατρῶν, λέγων, «οἱ δὲ ἰατροὶ ἀκμὴν ἡμᾶς δοκιμάζειν· εἴτε γοῦν φάρμακα δοκιμάζουσι...» καὶ ἀλλοῦ, ὅτι οἱ ἰατροὶ φλυαροῦν καὶ δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸν θεραπεύσουν. Ὁ Ι. Β. ΠΑΠΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, μν. ἐργ., σ. 4, ὑποθέτει «ὅτι ὑπέφερεν ἐξ ἔλωδῶν πυρετῶν».

11. J. DRÄSEKE, «Theodoros Lascaris», *BZ* 3 (1894) 513.

12. Βλ. Γ. ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΟΥ, *Χρονικὴ συγγραφή*, 49 - 50 § 32, Γ. ΠΑΧΥΜΕΡΗ, *Μιχαὴλ Πα-*

καὶ ὁ πατήρ του, ἀλλὰ διέφερεν αὐτοῦ κατὰ τὸ ὅτι ὑπῆρξε καὶ ὁ ἴδιος ἱκανὸς στοχαστῆς καὶ δόκιμος συγγραφεὺς¹³.

α'. ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ

Ὁ Θεόδωρος δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς εἰς τῶν διανοουμένων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι σκέπτονται μαθηματικῶς καὶ φιλοσοφοῦν μαθηματικῶς. Τοῦτο εἶχε πράξει κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ Πυθαγόρας¹⁴ καὶ εἰς μικρότερον βαθμὸν ὁ Πλάτων¹⁵. Μετέπειτα, τὸν ΙΕ' αἰῶνα μ.Χ., ἐπρόκειτο νὰ χρησιμο-

- λογολόγος, I, 36,8 - 11, ΕΦΡΑΙΜ, *Χρονογραφία, Περὶ τοῦ Θεοδώρου Δούκα τοῦ Λάσκαρι*, 9271, Ν. ΒΑΕΜΜΥΔΟΥ, *Διήγησις μερική*, λόγ. α', σ. 2 - 6 καὶ λόγ. β', σ. 55 § 4, περὶ τῶν μαθημάτων τὰ ὁποῖα ἐδιδάσκοντο καὶ σ. 23 § 24, 29 § 29 περὶ τῶν φοιτητῶν καὶ τῆς καταβολῆς πασῶν τῶν δαπανῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως, βλ. I. Β. ΓΙΑΠΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, μν. ἔργ., σ. 6, 9, 11, 12, 26, ἰδίως 54 - 56, H. BUCHWALD, «Lascaris Architecture», *JÖB* 28 (1979) 261 - 264, M. ANGOLD, *A Byzantine...*, σ. 178 - 181.
13. βλ. *Ἐπιστολὴν CV*, σ. 144, 26 - 30, *Ἐπιστολὴν CCXVII*, σ. 271 ἔ. καὶ Ν. ΒΑΕΜΜΥΔΟΥ, *Διήγησις μερική*, λόγ. α', σ. 2 - 6 § 2 - 6 καὶ λόγ. β', σ. 55 § 4, ΑΝΩΝΥΜΟΥ, *Σύνοψις χρονική*, 507, 514, 516, βλ. CH. ASTRUC, «La tradition manuscrite des oeuvres oratoires profanes de Théodore II Lascaris», *Travaux et Mémoires*, Centre de Recherche d'histoire et civilisation Byzantines, I (1965) 393 - 394, H.-G. BECK, *Kirche und Theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München 1959, σ. 673 - 674, J. B. PAPPADO - ROULOS, *Theodore II Lascaris, empereur de Nicée*, Paris 1908 καὶ ἑλληνιστί, μν. ἔργ., G. MORAVCSIK, *Byzantinoturcica*, Berlin ²1958, τ. I, σ. 521 - 522, Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΗ, *Σύλλαβος βυζαντινῶν μελετῶν καὶ κειμένων*, Ἀθῆναι 1961, σ. 468 - 474, Α. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗ, μν. ἔργ., σ. 484 - 487, καὶ *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους*, τ. Θ', σ. 110, ἰδίως 350. Περὶ τῶν διδασκομένων μαθημάτων εἰς τὴν Νίκαιαν πληροφοροῦμεθα ἐπίσης καὶ ἐκ τοῦ Γρηγορίου τοῦ ἀγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, περὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸν βίου ὡς ἀπ' ἄλλου προσώπου, ἐν W. LAMEERE, «La tradition manuscrite de la correspondance de Grégoire de Chypre, patriarche de Constantinople (1283 - 1289)», *Buxelles - Rome* 1937, σ. 176 - 191, βλ. ἐπίσης, παραλλήλως καὶ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΟΥ, τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, «Διηγήσεως μερικῆς, Λόγος τὰ καθ' ἑαυτὸν περιέχων», *PG* 142, 20A - 129D.
14. Εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδονται αἱ ἀρχαὶ τῆς θεωρίας τῶν ἀριθμῶν, ὡς ἡ ἀνακάλυψις τῶν ἀσυμμέτρων καὶ τῶν περισσοτέρων κοσμικῶν σχημάτων, ἡ ἀπόδειξις τοῦ ἐπωνύμου του θεωρήματος κ.ά., βλ. προχειρῶς Ε. ΣΤΑΜΑΤΗ, *Ἑλληνικὰ μαθηματικά*, Ἀθῆναι ²1979 σ. 48. Τόσον ὁ Πυθαγόρας ὅσον καὶ οἱ μαθηταὶ του ἐπίστευον ὅτι ἀρχαὶ καὶ στοιχεῖα τῶν ὄντων εἶναι ἀριθμοί. Αὐτόθι, σ. 54 ἔ. καὶ 115. τοῦ αὐτοῦ. *Geschichte der Mathematik*, Athen 1971, σ. 15, τοῦ αὐτοῦ, «Τὰ εἰς τὴν Ἀραβικὴν εὐρεθέντα τέσσαρα νέα βιβλία τῶν ἀριθμητικῶν τοῦ Διοφάντου», *Πλάτων* 28 (1976) 121 - 133.
15. Ὁ ὁποῖος ἔλεγε: «Ἀλλὰ μὴν λογιστικὴ τε καὶ ἀριθμητικὴ περὶ ἀριθμὸν πᾶσα. Ταῦτα δέ γε φαίνεται ἀγαθὰ πρὸς ἀλήθειαν». *Πλατ. Πολιτ.*, 7 κεφ. 8, pag. 525AB., βλ. D. ΜΟΥΚΑ-